

**KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES**

uti

**Örebro Län**

till

**KONGL. MAJ:T**

*i underdånighet afgifna*

**EMBETS - BERÄTTELSE**

**för åren 1848, 1849 och 1850.**



**STOCKHOLM, 1853.**

**P. A. NORSTEDT & SÖNER,**

**Kongl. Boktryckare.**

## INLEDNING TILL

### **Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.**

#### **Täckningsår: 1817/1821-1851/55.**

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

#### **Efterföljare:**

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Örebro Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Embets-berättelse för åren 1848, 1849 och 1850. Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010. Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Örebro Län

till

KONGL. MAJ:T

*i underdånighet afgifna*

EMBETS - BERÄTTELSE

för åren 1848, 1849 och 1850.



STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,  
Kongl. Boktryckare.



# INNEHÅLL

## Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
§ 2. Invånare.....	4.
§ 3. Näringar.....	5.
Jordbruk.....	5.
Boskapsskötsel.....	6.
Skogar.....	7.
Bergsrörelse.....	7.
§ 4. Politisk Författning.....	12.
Kammarverk.....	12.
Politi.....	13.
§ 5. Städer.....	14.
Örebro.....	14.
Askersund.....	17.
Nora.....	17.
Lindesberg.....	18.

## Tabellbilaga

Ekonomisk och Statistisk Tabell för Städerne inom Örebro Län för år  
1850

Ekonomisk och Statistisk Tabell för Landet inom Örebro Län för år  
1850



Underdånig Berättelse om tillståndet i statistiskt och ekonomiskt  
hänseende inom Örebro Län för åren 1848, 1849 och 1850.

§ 1.

**Länets allmänna beskaffenhet.**

Uti den år 1842 afgifna femårsberättelse, hvars topografiska afdelning det torde tillåtas mig nu i underdånighet åberopa, är redan omförmäldt till huru betydlig vidd marken inom Länet är sank, så att vattenöfversvämning hindrar dess odling, och att undersökningar då voro hållna med afseende å sänkning af sjöarne Hjelmaren, Qvismaren och Mosjön. Sedermera har frågan härom varit nästan öfvergifven till dess, uppå Hjelmarens och Qvismarens strandägares begäran samt Eder Kongl. Maj:ts genom nådigt bref den 19 Oktober 1849 gifna föreskrift, styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader förordnat Majoren Sundmark, Agronomen, Direktören Johnson och Landtmätaren Sjöholm, att, i afseende å dessa bägge sjöars sänkning, företaga ytterligare undersökning, hvilken ock blifvit år 1850 börjad, men ej fullbordad. Hvad Mosjön särskildt angår har väl Eder Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnat undersökning af landtmätare, men ej heller den har blifvit utförd.

Många andra vattenafledningar äro påtänkta, som skulle åstadkomma vidsträcka odlingstillfällen. Så t. ex. skulle, enligt Direktören Johnsons afvägningar och kostnadsförslag, sjön Lången i Axbergs och Hofsta socknar kunna med en kostnad af 18,762 R:dr Banko helt och hållet aftappas och lemna en laudvinning af ungefär 700 tunnland odlingsbar djjord, samt en sank trakt i Täby och Kräklinge socknar, vid pass 1,000 tunnland, kunna försättas i odlingsbart skick med 34,000 R:dr Banko.

Ett och annat förslag till vattenafledning är satt i beroende af väntade anslag utaf allmänna medel. Emedlertid har möjlighet till odling å vidsträckta fält omkring Hjelmaren och Qvismaren blifvit beredd genom anlagda vallar och dammar, som hindra sjövattnets uppstigande, samt uppföringsverk och grafvar för vattnets utpumpande och afledande från odlingsmarkerna, hvilka till en del redan år 1848 burit skörd.

## § 2.

**Invånare.**

1850 års folkmängd å landet är enligt mantalslängderna beräknad till 126,971; deraf:

Mankön mantalsskrifna . . . . .	33,399	
» mantalsfria . . . . .	28,490	61,889.
Qvinkön mantalsskrifna . . . . .	35,056	
» mantalsfria . . . . .	30,026	65,082.
		<hr/>
	Summa	126,971.

Vid jämförelse med den för år 1840 uppgifna folkmängd skulle den under sednare 10 åren tillväxt med 4,248 personer.

Hvarken farsoter eller utflytningar hafva haft märkbart inflytande å folkmängden. Smittkoppor voro dock åren 1849 och 1850 spridda i Länet. Endast enstaka utflytningar till utrikes orter hafva företagits, egentligen af bruksfolk till Finland samt af en och annan bland allmoge och industriidkare till Amerika.

Folkets bildning, sedlighet, näringsflit och välmåga äro i synbart tilltagande; dock stiger icke alltid arbetshjonens välmåga i bredd med förkofran hos dem, som betjenas af arbetsstyrkan. I synnerhet bekräftas detta af förhållandet inom bergslagen, der grufvehjonen ofta kämpa med fattigdomen. Då de innehafva hvarken laga tjänst eller jordbruk, äro de en lös befolkning, den ingen ansett sig företrädesvis pligtig att omhulda. I den mån ordnad fattigvårdsverkningar komma den förmögnare att känna det hans egen fördel är beroende af den ringares bergning, kan man likväl påräkna förbättrad tillstånd. Såsom medel dertill må anses påbörjad afskaffande af seden att i grufarbete använda qvinnan lika allmänt som mannen, genom hvilken sed inre hushållning och barnauppfostran varit vanvårdade, hvaraf vidare följt, att grufarbetarens afkomma utvandrat att tigga samt med åren fortfarit att sysslolös kringstryka och befolkat fängelserna.

Arbetsbiträde af främmande allmoge, egentligen från Wermland, begagnas vid odling och till slöjd; hvaremot Länets invånare sällan söka tillfälligt arbete i andra orter. Drängedagsverket, uppfördt i markegångstaxorna till 20 skillingar, har vissa tider om året betalats högre. Grufvedagsverket är beräknadt från 28 till 32 skillingar Banko.



## § 3.

**Näringar.**

Landthushållningen har varit främjad icke endast af de med allmänna bidrag anlagda inrättningar vid Riseberga, nemligen landtbruksskola för nio fri-elever, öppnad den 14 Mars 1850 i följd af Eder Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 9 November 1849, och stamholländeri, i sista underdåniga berättelsen redan omförmäldt, utan ock af den täflan, som råder bland Länets landthushållare att införa metoder och redskap af förbättrad beskaffenhet, i hvilket hänseende Riseberga ägare, Löjtnanten Hedengren, utmärkt sig för allmänt gagnande verksamhet i landthushållningens särskilda grenar. Allmänna intresset har ock haft näring af såväl årliga landtbruksmöten, dem Hushållnings-Sällskapet föranstaltat, som ock det femte allmänna Svenska landtbruksmötet, hvilket hölls i Örebro år 1850.

*Jordbruk.* Utan att ingå i vidtomfattande cirkulationsbruk, hvilket är antaget vid fleste, stånds personer tillhörige egendomar, äro dock numera få jordbrukare bland allmogen, som icke i någon mån cirkulera med sädesföljden å sin jord och hafva någon del deraf besädd med foderväxter.

Ursprungliga Nerikesplojen undantränges småningom af bättre konstruerade länkplogar, med hvilka plöjningen sker bättre och med mindre ansträngning för arbetare och dragare.

Begäret efter plogar af nyare modeller, till en del väckt genom profplöjningar och expositioner, visar sig förspord i klagan öfver svårigheten att inom Länet erhålla sådana plogar af god beskaffenhet. Emedlertid märkes temligen allmänt djupare och fullkomligare bearbetning af åkerjorden. Nyttan af tegläggning och undergrundsdiken har visat sig vid flera egendomar. Tegelrör för sådana diken tillverkas vid Riseberga med machin efter Engelsk modell.

Af sädesslag, som under sednare tider ingått i Länets åkerbruk, må nämnas vår-hvete och så kallad sen-råg, bägge verkande till årligt stigande kultur, synnerligast såsom passande mellanväxter i cirkulationsbruket. Äfven synes gamla tron, att Nerikes jord ej vore tjenlig för korn, vara häfven, då exemplen numera ej äro få, att korn, hufvudsakligast sex-radigt, odlas i utsträckt skala och med lyckade resultat.

Sädesproduktionen stiger öfver Länets behof; hvaremot omvänt förhållande inträffar i afseende å lin-odlingen, hvilken varit tillbakasatt, så att Hushållnings-Sällskapet ansett den förtjent särskild omtanka.

Potatesodlingen har, med hänseende till så kallade potatessjukan, varit minskad.

Husbehofsbränningen hos allmogen har blifvit mycket inskränkt, då deremot någon inskränkning i afseende å större brännerier ej är förspord.

För behöfligt upphjelpande af trädgårdsskötseln har Trädgårdsföreningen i Stockholm lemnat Hushållnings-Sällskapet fruktträd och smultronplanter af större Engelska slag, för utdelning till folkskolor och mindre jordbrukare.

Bland uppfinningar till lättnad för jordbruket har tröskverk kommit till vidsträckt bruk, äfven hos allmogen, som betjenas af flyttbara verk.

*Boskapsskötsel.* För beredande af fodertillgång odlas vid herregårdar kål och rofvor; hvarom må, enligt Hushållnings-Sällskapets berättelse, nämnas att vid Carlsunds egendom år 1848 planterades å 3 tunnland åker 21,000 hvitkålsplanter och på lika stor åkerrymd 70,000 kålrotsplanter, äfvensom 12 tunnland besåddes med rofvefrö; hvaraf skörden beräknades till 100 skockar hvitkål, 212 tunnor kålrötter och 200 tunnor rofvor per tunnland. Året derefter skördades derstädes å 20 tunnlands areal 3,727 tunnor rofvor och rötter. För hvarje tunna, i användbarhet skattad så högt som 2 till 3 lispund hö, beräknas arbetskostnaden till 4 å 6 skillingar riksgälds. Försök att så kålrotsfrö direkte på åkern har lyckats bättre än plantsättning. Äfven ett annat fall är att åberopa, der inom Ekeby socken 700 tunnor rofvor skördats å 6½ tunnland uppodlad kärräng, hvilken afkastning ansetts mera värd än den af 1,500 lispund hö, som erhållits af 119 tunnland kärräng, hvilken tidtals dränkes af sjön Qvismaren. Jemväl har uppkok på krossadt linfrö blifvit användt till föda åt kalffvar samt vid Riseberga åt hela ladugården. De foderväxter, som mera vidsträckt odlas, äro timotej, rödklöfver och vicker, den förstnämnde allmänast.

Den för hästafvelns upphjelpande inom Länet bildade förening hade år 1848 inköpt 6 hingstar från Norrige, hvartill året derefter ytterligare kom en, äfven af Norsk härkomst. Jordbrukare i allmänhet hafva ock börjat att med mera intresse omfatta denna gren af landthushållningen, som förut stått särdeles lågt.

Stambolländeriet af Ayrshire-racen, i utmärkt skick hållet, har haft god trefnad, varit fruktsamt och visat ett afgjort företräde i mjölkning, särdeles med afseende å den procent af grädda, mjölken lemnar, vid jemförelse med Riseberga gamla stam, som var utmärkt för goda mjölkkor. Af första årets afvel såldes redan hösten år 1848 genom auktion 7 ungtjurar, för hvilka betaltes till och med utöfver 200 R:dr Banko stycket. Vid Riseberga finnes

ock boskap af Jutsk race, införskrifven under sednare åren, äfvensom mönster för inrättningar, hörande till mjölkhushållningen, såsom mjölkställare, ost-tryckeri och ostförvaringsrum m. m.

Fårafveln, för hvilken förr mycket ifrats, är numera mindre omhuldad; dock har ull från Nerike ej saknats å ullmarknaden. Utaf den år 1830 införskrifna Nazer-racen underhålles å Ullavi stamschäferi 30 kreatur, kronan tillhöriga.

Ladugårdsprodukters afsättlighet på Stockholm till högt pris har bland allmogen bildat en särskild klass trafikanter, som upphandla och forsla smör till Stockholm alla tider af året. Exporten genom Hjelmare kanal, som år 1838 icke nådde upp till 90 lispund smör och 280 lispund ost, hade under tio år ökat sig till 4,798 lispund smör och 1,636 lispund ost samt under följande året 1849 till 6,058 lispund smör och 1,873 lispund ost.

Genom Landtbruksakademiens föranstaltande lemnades under en månad år 1850 undervisning af enkan Schucani om beredning af bitterkäs och annan ost af sur mjölk.

Biskötseln har i åtskilliga socknar tilltagit.

*Skogar.* Deras skötsel, af ålder åsidosatt, har omsider tilldragit sig mera uppmärksamhet, i den mån man kommit till insigt om skogens värde, och i tillfälle att, efter laga skiften, mera oberoende ordna sin hushållning. Vid många, måhända de flesta bruksegendomar, är rationellt skogsbruk infördt och indelning till trakhuggning verkställd å de betydligaste grufve-allmänningar.

I följd af Eder Kongl. Maj:ts nådiga bref den 23 Mars 1849 hafva delägarna i häradsallmänningarna blifvit hörde, huruvida de ville underkasta sig viss afgift mot det skogshushållningen bekostades af skogsplanteringskassan; derpå de likväl icke ingått vidare, än hvad Askers allmänning rör.

*Bergsrörelse.* Silfverhaltig blyglansmalm är med 150 arbetare uppfordrad, vid pass 8,000 skeppund årligen. Den vurm för silfvergrufvor, som under förra åren visat sig, är nu stäfjad.

Kopparmalm inom Nya Kopparbergs och Lindes bergmästaredöme är bruten i medeltal något öfver 11,000 skeppund med 170 arbetare. I Lerbäcks bergslag är år 1848 sådan malms dels bruten ur grufvor på Wena koboltsmalmfält, med så lågt resultat, att malmhaltigt berg om 1,183½ skeppund vid vaskning lemnade endast 56 skeppund slig af 6 procents kopparhalt, dels ock tagen ur gammal behållning af kopparhaltiga sligar efter forra tiders koboltsvaskning.

Ur koboltsmalm från Wena äro utvaskade, egentligen vid Johannesborg,

år 1848 . . . . . 2,211  $\mathcal{L}$   
och » 1849 . . . . . 197  $\mathcal{L}$ ;

hvarrefter, och sedan Johannesborgs bolag blifvit upplöst, arbetet, så väl der som vid grufvorna, upphört.

Grufvor i Lerbäck hafva lemnat:

år 1849 . . . . . 30,000  $Sk\mathcal{L}$   
och » 1850 . . . . . 27,000 »

zinkblende, dervid varit använde 30 till 40 arbetare.

Jernmalm är med ungefär 1,250 arbetare bruten inom bergmästaredömena:

	Nora Bergslags och Nerikes.	Nya Kopparbergs och Lindes.	
år 1848 . . . . .	187,799	136,316	} $Sk\mathcal{L}$ t. v.
» 1849 . . . . .	213,171	140,721	
» 1850 . . . . .	187,398	124,863	

}  $Sk\mathcal{L}$  b. v. à 27  $L\mathcal{L}$

1849 års ovanligt högt uppdrifna malmuppföring öfversteg behovet, hvilket åter var begränsadt af knapp koltillgång från de i allmänhet medtagna bergsmausskogarne; hvarföre, äfvensom för reglerande af försäljningspriset, malmbrytningen måste påföljande året inskränkas. Grufvetrytningen, som i Carlskoga bergslag länge sedan upphört, har der ej heller nu blifvit åter upptagen. Leke bergslags malmtillgångar synas vara i aftagande. Der grufvor eljest aftagit eller gått ut, hafva de blifvit ersatta af nya.

Silfververken, som åtnjuta frihetsår, hafva med 20 à 25 arbetare lemnat:

	Silfver fineradt.		Bly.			Silfverglitt.		
	Lödiga		v. v.					
	℥	lod	Sk℥	L℥	℥	Sk℥	L℥	℥
år 1848 . . . . .	4,088.	14½.	769.	16.	15.	—	—	—
» 1849 . . . . .	713.	14½.	670.	6.	18.	38.	11.	6.
» 1850 . . . . .	4,029.	12.	922.	6.	16.	67.	—	—

hvilken tillverkning, hvad silfver och silfverglitt samt större delen af bly beträffar, forskrifver sig ifrån Guldsmedshyttan, då deremot Borns hytta lemnat så silfverfattigt verkbley, att det ej lönat mödan att afdrifvas. Vid Hellefors har silfversmältning ej ägt rum.

Af

Af kopparhyttor har endast en del varit i gång, under åtnjutande af frihetsår, af hvilka de vid Ljusnarsberg och Flögfors under år 1848 och, tillika med Yxsiö hytta, under åren 1849 och 1850, med 20 arbetare, lemnat:

år 1848	garkoppar	326	Sk $\text{\textasciix}$	19	L $\text{\textasciix}$	5	℔	B. v.
» 1849	»	447	»	4	»	45	»	»
» 1850	»	449	»	2	»	17	»	»

äfvensom Johannisborgs hytta lemnat garkoppar:

år 1848		14	Sk $\text{\textasciix}$	10	L $\text{\textasciix}$	—	℔	St. v.
» 1849		37	»	9	»	12½	»	»

hvar efter koppertillverkningen derstädes, såsom ej lönande, blifvit inställd.

Kopparplåtar äro utsmidda vid Mårsätter årligen 25 à 33 Sk $\text{\textasciix}$ .

Tackjernstillverkningen är beräknad sålunda:

	Hyttor, som varit i gång.	Arbetare.	Tillverkningsbelopp. Sk $\text{\textasciix}$
år 1848	59	831	188,846.
» 1849	52	787	157,674.
» 1850	58	897	189,150.

Kolåtgången har varit 8 till 10 tunnor per Sk $\text{\textasciix}$  tackjern. Större besparing å kol, utan minskning af tackjernstillverkningen, är att påräkna i mån af blåsningens framsteg i tekniskt hänseende, hvilka redan varit märkbara, äfven vid bergsmanshyttorna; de inom Leke och Carlskoga bergslag likväl undantagne. I Nora bergslag t. ex. tillverkades år 1850: 43,004 Sk $\text{\textasciix}$  med 32,231 läster kol, då deremot i början af detta århundrade en medeltillverkning af 27,000 Sk $\text{\textasciix}$  der fordrade 30,000 läster kol. Det vill således synas som Nora bergslags skogar vore mindre utödde genom kolning, än genom fällning af timmer till större åbyggnader å de i sednare tider ur byarna utskiftade hemman. I Lindes bergslag äro de fleste bergsmän i brist af skog urståndsatte att fortsätta tackjernsblåsning, från hvilken skogsprodukterna också genom stegring i priset dragas till ädlare verk och andra för bergshandteringen främmande ändamål, såsom ångbrännerier.

Vid Hasselfors bruk i Skagerhults socken kom år 1850 i gång en ny masugn, der tillverkningen drifvits ända till 50 Sk $\text{\textasciix}$  per dygn med 6 tunnor kol per Sk $\text{\textasciix}$ , ett resultat, som förut ej lärt varit uppnådt vid någon masugn i riket.

Utom groft gjutgods vid hyttor och masugnar, ej särskildt uppgifvet, beräknas gjutgodstillverkningen:

	År 1848.			År 1849.			År 1850.		
	Sk $\text{Å}$	L $\text{Å}$	Å	Sk $\text{Å}$	L $\text{Å}$	Å	Sk $\text{Å}$	L $\text{Å}$	Å
vid Krokfors . . . . .	899.	4.	15.	602.	13.	14.	884.	5.	3.
» Carlsdahl . . . . .	1,904.	3.	17.	1,556.	1.	40.	1,952.	5.	15.
» Brefven . . . . .	1,468.	18.	17.	749.	17.	—	1,464.	18.	15.
» Hjortqvarn . . . . .	527.	—	—	563.	16.	7.	525.	15.	1.

Stångjernshärdar äro nedlagda enligt Bergs-Kollegii tillstånd, år 1848 en vid Jerle och en vid Bofors, samt åren 1849 och 1850 vid Axbergshammar, en hvardera året; och flera härdar hafva stått. Deremot äro tillkomna: år 1848 å Finnhytte bys mark i Jernboås socken ett jernverk under namn af Petersfors med en smältarehärd och räckare-verkstäder, samt vid Stadra 2 räckarehamrar, vid Willingsberg en räckarehärd och vid Ölsboda en stångjernshammare; år 1849: vid Donafors en ny räckarehärd och vid Waläsen en räckarehammare, och år 1850: vid Gryt ett vals- och skärverk; äfvensom många härdar blifvit tid efter annan anmälda till åtnjutande af oinskränkt smidesrätt enligt Kongl. Förordningen den 27 April 1846.

Stång- och ämnes-jern är tillverkad:

år 1848 . . . . .	Sk $\text{Å}$	86,006.
» 1849 . . . . .	»	83,480.
» 1850 . . . . .	»	85,178.

Manufakturstillverkningen utgjorde:

år 1848 . . . . .	Sk $\text{Å}$	7,923.
» 1849 . . . . .	»	10,144.
» 1850 . . . . .	»	11,104.

Smidesarbetarnes antal räknades till 680.

Öfriga bergsprodukter upptagas sålunda:

	År 1848.	År 1849.	År 1850.
Alun vid Latorp . . . . .	T:r 3,625.	4,075.	3,200
Svafvel vid Dylta och Ervalla . . .	Sk $\text{Å}$ 320. 17.	228. 8.	379. 10.
Vitriol vid Dylta . . . . .	» 490. 4.	18. —	586. —
Rödfärg vid Dylta, Risbacka, Ridkärn och Gammelbo . . . . .	T:r 4,981.	4,669.	4,855.

Allmogen i Lerbäcks socken har efter vanligheten smidt spik och nubbs, till årligt värde af minst 60,000 R:dr Banko.

Stenbrott för ställsten, takskeer och trappsten m. m. äro å särskilda ställen bearbetade.

Kalkugnar och tegelslagerier hafva mångenstädes varit i gång. Det oakadt införes ej obetydligt tegel från Södermanland.

Bland näringarna å landet äro vidare att nämna tillverkning af papper vid Lindbacka i Öster-Nerike och Åmeberg i Wester-Nerike, af kimrök vid Håkantorps i Askersunds socken och af pottaska vid Torp i Askers socken samt oljeslageri vid Westanby i Qvissbro socken och kemisk tändsticksfabrik vid Rynninge i Långbro socken, äfvensom ungefär 550 handtverkare och geringsmän.

År 1850 beräknades antalet af handlande å landet till 36, af hvilka en del kallas kontingent-borgare, såsom grundande sin handelsrättighet å tillstånd, meddeladt af magistraten i någon stad, utan afseende å att rörelsen drifves utom staden eller i annan stads grannskap.

Af landtmän äro till inrikes sjöfart använda fartyg och båtar af fem läster eller derutöfver:

År 1848 . . . . .	17	om	383	läster.
» 1849 . . . . .	16	»	371	»
» 1850 . . . . .	19	»	477	»

Med bidrag af allmänna medel äro vägar omlagda inom Nya Kopparbergs, Nora, Hjulsjö och Carlskoga bergslag. För bildande af bolag till anläggning af jernväg med hästkraft emellan Nora och Örebro har teckning skett. För transporters lättande inom Carlskoga bergslag genom sammanbindande af sjöarna Lån och Alkvettern medelst sluss vid Knappforsen är bildadt bolag, som dertill erhållit statsbidrag. Äfven är länebidrag från handels- och sjöfartsfonden beviljadt för ävägabringande af bätled emellan sjöarna Södra och Norra Hörken inom Nya Kopparbergs bergslag. Dessutom hafva ifrågakommit kanal-anläggningar emellan sjöarne Lindessjön och Väringen, emellan Jerle bruk och Örebro samt emellan Nora och Fåsjön, till hvilka begärda statsbidrag ej stått att ernå.

Örebro enskilda bank med förnyad oktroj från den 1 December 1847, som då hade en teckningssumma af 1 million, blef ett år sednare utvidgad genom en bankafdelning i Borås och i följd deraf ökad teckning af 200,000

R:dr Banko. Den dittills för kreditivrörelsens bedrivande anslagna summa, 1 million, blef vid denna bankens utvidgning höjd med 100,000 R:dr Banko; hvaremot under inflytelsen af dels politiska förhållanden, dels tillkomsten af banker i Westerås och Göteborg, dels ock indragning af kreditsedlar å lägre valör än 3 R:dr 16 sk., diskontrörelsen varit efter omständigheterna mer eller mindre inskränkt, ehuru banken upptagit lån och anlitat kreditiv i Stockholm och Hamburg; hvilket förhållande bragt bankens revisorer till den yttrade öfvertygelse, att densammas verksamhet, som förut varit af obestriddig nytta för ortens näringar, icke, sedan den af sednare författningar blifvit kringskuren, vidare, huru väl den än bedrefs, uppfyllde allmänhetens behof eller billiga önsknigar.

Ehuru reglementen för hypotheksföreningar emellan jordägare blifvit i nåder fastställda redan år 1847 för Örebro och flere län gemensamt och vidare år 1849 för Örebro Län särskildt, hade före 1850 års utgång icke någondera af dessa föreningar kommit till uppfyllande af sitt ändamål.

#### § 4.

### **Politisk Författning.**

*Kammarverk.* Hemmanens antal är ökad med  $\frac{1}{3}$ -dels mantal krono, bestående af ett å Hellestads f. d. bergslags, numera i lotter skatteförsålda, allmänning indraget skogvaktare-boställe Lilla Örmohult, hvilket, förut ansedt att tillhöra Finspånga län i Östergötland, blifvit år 1848 skattlagdt.

Till skatte äro köpte  $3\frac{10}{33}$  mantal. Å fyra tullmjölqvarnar med 8 par stenar och ett grynverk äro skattläggningar fastställda.

Före 1850 års utgång var 1841 års ordinarie roteringsverk ännu ej slutligen pröfvadt.

Taxeringsvärdet å fastigheter är ökad med 98,695 $\frac{3}{4}$  Riksdaler Banko.

Genom 154 särskilda landtmäteriförrättningar hafva mer än 254 hemman undergått laga skifte, eller per medium nära 85 hemman årligen. Slikt medeltal beräknades under 6 nästförutgångna åren till 73 och under qvinnium der förut till 40. Den obenägenhet, laga skiften förr rönt hos allmogen, synes således hafva gifvit vika för erfarenheten, att jorden ej kan rätt bearbetas, förr än sådana föregått. Nyodlingar hafva ock betydligt utvidgats. Deras areal kan ej bestämdt uppgifvas; men exempelvis må nämnas, att under åren 1848 och 1849 inom 14 socknar blifvit nyodlade öfver 1,560 tunnland.



Någon förändring i posthemmans och gästgifvaregårdars antal har ej inträffat.

Statsbidragen, för år 1847 upptagna till 547,143 R:dr 37 sk., hafva ökats, så att de för år 1850 utgjorde 569,040 R:dr 36 sk. Banko.

*Politi.* Enligt sista underdåniga berättelsen hade vandrandes här uppvisade pass blifvit antecknade: år 1843 till ett antal af 1,126 och under följande åren alltjemt minskats, så att det år 1847 utgjorde 746. Sedermera hafva antecknats:

år 1848 . . . . .	467.
» 1849 . . . . .	508.
» 1850 . . . . .	450.

En stor del af sådana vandrande äro tiggare eller af den fräjd, att de förtjena polisens uppmärksamhet. För undanrödjande af olägenheter utaf försvärlösa personer visa socknenämnderna i allmänhet mindre verksamhet, än man af deras omtanke om menigheternas bästa kunnat vänta. Kommunal-arbetsinrättning saknas.

Alla församlingar i Länet hade före slutet af år 1850 bragt till erforderligt skick sina folkskolor.

I afseende å helsovården har annan egentlig förändring icke inträffat, än att en distriktsläkare, gemensam för några gods inom Nerike och Östergöthland, blifvit år 1848 anställd, samt en och annan barnmorska tillkommit.

Påtänkt bolag för försäkring af hornboskap mot smittsam lungsjuka hade år 1850 ej kommit till fullbordan, fastän två särskilda förslag till bolagsreglor blifvit utarbetade. Emedlertid hade Hushållnings-Sällskapet på sin bekostnad redan år 1849 till rikets södra provinser affärdat en veterinärläkare, för att om sjukdomens art och kännetecken vinna närmare underrättelse.

Kommunala anstalter handhafvas i allmänhet nästan med liknöjdhet. Den författning, som nu gäller rörande fattigvården i riket, är likväl af den beskaffenhet, att kommunala andan ej kunnat undgå att väckas genom författningens tillämpning. Länets allmänna fattigkassa, hvars fond vid 1850 års slut öfversteg 22,200 R:dr Banko, har icke allenast, såsom tillförene, lemnat räntefria lån till socknar, som det begärt, för uppköp af rudimaterier till förädling utaf arbetslösa personer, samt haft utgifter för att lätta straffade personers anställande i årstjenst, utan ock understödt församlingar både i fattigvård åt personer, som, efter lång tids frånvaro, kommit församlingarne till last, och med bidrag till kläder och föda åt barn, som derförutan ej kunnat bevista folkskolorna.

Skjutsentreprenader funnos vid 1850 års slut å 41 gästgifverier och saknades deremot vid 8. Vid 2 af dessa sednare hade dock entreprenad ditlills funnits. De flesta entreprenaderna blefvo nämnde år efter 5 års tillvaro förnyade, dervid skjutslagens bidrag än bibehöllos oförändrade och än ökades eller minskades. Deras antal, som vid entreprenadernes afslutande förbehöll sig att sjelfve skjutsa, var ej betydligt.

Utom gästgifverierna finnes blott en krog tillåten å landet för vägfarande.

Länets jagtkassa, som, i anseende till distriktföreningar om skottpenningars utgörande, föga anlitas för sådant ändamål, hade vid 1850 års slut en behållning af 716 R:dr 21 sk. 9 rst. Banko.

Länets brandstodsbolags ansvarighetsbelopp hade den 13 Mars 1850 stigit till 11,821,730 Riksdaler Banko. Under då tilländalupna år hade 17 brandskador blifvit ersatta med 6,757 R:dr 3 sk. 4 rst. Banko.

En i enlighet med Eder Kongl. Maj:ts den 21 Mars 1850 i nåder gifna reglemente bildad ränte- och kapitalanstalt i Örebro för Länet och nästgränsande provinser öppnades med Oktober månad samma år och begagnades till årets slut af 32 personer medelst insättningar af 2,283 R:dr Riksgälds, deraf 1,320 R:dr, tillhörige 13 personer, för bildande af kapital.

Sparbanken i Örebro, stiftad i synnerhet för arbetande klassen inom Örebro stads- och landsförsamlingar, har, sedan den år 1850 fortfarit i 25 år, vunnit den utvidgning, att den kan auses för en Länet gagnande anstalt. Vid nämnde års slut hade bankens egen fond en behållning af 9,128 R:dr 44 sk. 2 rst., oberäknadt hvad som i särskild tjenstehjons-belöningsfond fanns i behåll till belopp af 327 R:dr 15 sk. 8 rst. Deponenter hade på 2,291 höcker innestående 236,410 R:dr 14 sk. 10 rst. Banko.

## § 5.

### **Städer.**

*Örebro.* Folkmängden uppgifves till 2,201 mankön och 2,976 qvinkön, tillsammans 5,177, eller nära  $\frac{1}{10}$  del mera än år 1847. Handlandes antal uppgick till 54 och hade ökats med nära  $\frac{1}{3}$ -del. Desse handlande, bland hvilka 13 vunnit handelsrättighet enligt Handels-Ordningen den 22 December 1846, begagnade 46 betjenter. Fabriksidkarne voro 20, eller lika många som år 1847, och använde 96 arbetare, deribland 4 barn under 15 år. Handtverkarnes antal hade gått ned  $\frac{1}{4}$ -del till 106 och vid handtverkerierna användes 91 ge-

säller, 119 lärlingar och 15 andre arbetare. Antalet af dem, som idkade handtverk eller annan handtering såsom försöjningsmedel, uppgick till 50. Om till grund för handlandes och näringsidkares välstånd lägges beskattningen för deras rörelse, så skulle, öfver hufvud räknadt, i årlig inkomst belöpa å handtverkare 100 R:dr, handlande 225 R:dr och fabriksidkare 350 R:dr och, vid jämförelse med förhållandet derutinnan år 1847, handlandernes välstånd minskats i samma proportion, som deras antal ökats, handtverkarne befinna sig på enahanda ståndpunkt och fabriksidkarnes välstånd ökats med  $\frac{1}{3}$ -del; och då sålunda en stor del näringsidkare icke funno utkomst af sitt yrke, hade hjälpmedel dertill måst sökas, synnerligast i jordbruk.

Sjöfart idkades med två ångfartyg och nio segelfartyg och hade icke undergått anmärkningsvärd förändring.

Handeln å stadens torg med hvarjehanda landtmannaprodukter fortfar att vara lika liflig som tillföre.

Stadens inkomster voro: behållna afgifter för marknadsstånd 1,123 R:dr 8 sk., gerningsören 24 R:dr, källarfrihetsmedel 155 R:dr 39 sk. 9 rst., arrende för stadskällaren 725 R:dr, arrenden af jord 397 R:dr 8 sk., arrende af viktualievägen 60 R:dr, väg-, bro- och hamn-penningar 1,897 R:dr 30 sk. 4 rst., tomtören 70 R:dr 19 sk. 8 rst., städjemedel 23 R:dr 16 sk., kurafgifter 18 R:dr och försörjningsidkareafgifter 54 R:dr 16 sk., allt Banko.

Karolinska skolan, hvilken intill år 1820 hade fyra läseklasser och en med dessa förenad räkneklass samt inalles sex lärare och nämnda år fick tillökning med en räkneklass och en lärare, samt, efter år 1840 ytterligare vunnit tillökning, i form af s. k. Högre Lärdomsskola med sex lärare och bestämmelse att bereda ynglingar till gymnasium och s. k. Högre Apologistskola med tre lärare, som hade rättighet att bereda och försända ynglingar till akademien, i förening med en för båda skolorna gemensam förberedande klass med särskild lärare, verkade intill år 1849, ombildades då till ett fullständigt elementarläroverk, som äger att både på moderna och lärda vägen fullt bereda ynglingar till undergående af studentexamen, dervid några lärare till biträde erhöilo 3 duplikanter, samt fördelades år 1850 på hösten i åtta klasser med nio ordinarie och en extra lärare, biträdde af fyra duplikanter, samt en lärare i sång, en i gymnastik och en i ritning, hvilka alla lärare, som aflönades med tillsammans 9,680 R:dr Banko, lemnade undervisning i språk och vetenskaper åt 294 lärjungar.

Stadens folkskola gaf undervisning åt 120 gossar och hade en kapitalfond af 4,377 R:dr Banko, jemte 2 tunnland  $3\frac{1}{2}$  kappland jord.

I lankaster-flickskolan undervisades, sedan lokalen undergått förändring så att läsning och handarbete förrättas i särskilda rum, vid pass 100 flickor, och dess kapitaltillgång uppgick till 12,490 R:dr Riksgälds.

Uti småbarnsskolan njöto mer än 30 barn undervisning och dagligen 5 vaxelvis jemväl föda. Skolans fond hade något stigit, så att den utgjorde 2,190 Riksdaler Banko.

Sedan fabriks- och handtverks-föreningen den 1 Juli 1847, då föreningen trädde i verksambet, beslutat att i staden inrätta en skola, der gesäller och lärlingar lemnades tillfälle att på lediga stunder kostnadsfritt inhemta de nödvändigaste kunskaper, blef, efter det fond af medel från de upplösta skræmbetenas lådor och genom frivilliga bidrag samlats, sådan skola under namn af Söndagsskola i folkskolans lokal öppnad redan den 3:dje Oktober ofvannämnde år, men har först under ifrågavarande tre år vunnit tillväxt, så att omkring 100 fabriks- och handtverksarbetare nästan söndagligen der erhållit undervisning af en lärare, välvilligt biträdd af enskilde personer.

I sammanhang med undervisningsanstalterna torde böra omnämnas en år 1850 stiftad bildningsförening, hvars syftemål är att bland dess medlemmar väcka och underhålla håg och sinne för tanke- och sedebildande sysselsättningar, och som under året räknade 224 ledamöter af bägge könen, största delen näringsidkare.

Helsovården besörjdes af stadsläkaren och stadskirurgen jemte flere barnmorskor samt i öfrigt af fyra i staden och på dess område bosatte enskildt praktiserande läkare.

Stadens fattigvård, ordnad i enlighet med Kongl. Förordningen den 25 Maj 1847, hade, ehuru i afseende på beredande af arbetsförtjenst åt fattiga understödd af en fruntimmers-skyddsförening, som, i anseende till svårighet att få tillverkningar försålda, måst göra ej ringa uppoffring, dock varit så hårdt anlitad, att fattigkassans utgifter stego till 6,294 R:dr 25 sk. Banko, och, fastän kapitalfonden uppgick till 8,320 R:dr samma mynt, uttaxeringen af staden måst under de tio sista åren mer än fördubblas.

Arbets- och uppfostrings-inrättningen, med en fond af 10,140 R:dr Banko, bekostade med 2,160 R:dr vård och underhåll åt 98 fattiga barn, af hvilka 8 försörjdes i arbetshuset och 90 genom utackordering hos välkändt folk å landsbygden.

Af Novemberkassan, hvars fond uppgick till 12,296 R:dr R:gs, utbetalades till uppfostran åt 18 barn af pauvres honteux 751 R:dr samma mynt.

*Åskersund*

*Askersund* hade en folkmängd af 1,008 personer, räknadt i medeltal för ifrågavarande tre år, deraf 609 mantalsskrifna, 22 handlande, af hvilka 8 höllo öppna bodar och de öfriga handlade med spannmål och spik, samt 31 handverkare med 10 gesäller och 13 lärlingar. År 1850 funnos endast två fartyg om 39 läster till inrikes sjöfart. Fabriker saknas. Borgerliga handteringarne anses aftyna.

Den år 1841 stiftade sparbank fortfar. I öfriga staden rörande förhållanden har ej någon väsentlig förändring inträffat.

I *Nora* utgjorde år 1850 folkmängden 856, deraf mankön 210 mantals-skrifne och 153 fria från mantal, samt qvinkön 311 mantalsskrifna och 182 mantalsfria.

Handeln, som bedrifvits af 12 handlande med 12 betjenter, är inskränkt till *Nora* bergslag samt sydvestra delen af *Linde* socken, men anses vara i tilltagande. Handtverkarne, 29 med 17 gesäller, 14 lärlingar och 3 andre arbetare, hafva, genom flit och omtanka, god bergning. Två årliga marknader, som sedan år 1848 här hållits, hafva visat sig gagneliga, äfven för kringliggande ort med hänseende till kreaturshandeln.

Den i tabellen beräknade kostnad för stadens styrelse betäckes med:

Källarfrihetsmedel . . . . .	83: 36. 9.
Gerningsören . . . . .	32: 32. —
Tomtören . . . . .	15: 2. 1.
Orgel- och väktarepenningar . . . . .	7: 3. 4.
Sakören . . . . .	9: 43. 6.
Åkerskatt af stadsjord . . . . .	66: 16. 11.
Boställshyra och inkomst af embetsjord . . . . .	200: — —

B:ko R:dr 414: 38. 7.

Stadens undervisningsanstalter, stadsskola, folksskola, söndagsskola, slöjdskola för flickor och småbarnsskola, hafva betydliga understöd af tre fromma stiftelser.

Sparbanken fortsattes till gagn för staden och kringliggande ort.

I Lindesberg funnos år 1850:

Mankön, mantalsskrifna . . . . .	219	
» mantalsfria . . . . .	172	391.
Qvinkön, mantalsskrifna . . . . .	319	
» mantalsfria . . . . .	144	463.
		<hr/>
		tillsammans 854,

utaf hvilka invånare voro 9 handlande, 6 i öppna bodar med 5 betjenter, samt 24 handtverkare med 10 gesäller och 6 lärlingar. Handtverkerierne voro på låg ståndpunkt; hvaremot stadens invånare egentligen hade sin näring af åkerbruket.

Till kostnaden för stadens styrelse användes donerade hemmansräntor, sakören, tomtmedel, vågpenningar, gerningsören samt afgifter af krogar.

Apologistskolan var förvandlad till stadsskola. Folkskola fanns dessutom.

Läkare lönades af staden och Lindes bergsförsamling gemensamt. Till inrättadt sjukhus bidrogo stadens fattigkassa samt bruks- och grufveägare i orten.

Örebro Landskansli och Landskontor den 8 Mars 1853.

## E. J. BERGENSCHÖLD.

*G. Hökerberg.*

*J. O. Högström.*



